

ส่วนที่สอง: บทความเรื่อง “แรงงานเกษตร: การปรับตัวของเกษตรกรจากภาวะภัยแล้ง”

ภัยแล้งเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ ที่นับวันจะทวีความรุนแรงและเกิดขึ้นบ่อยครั้งในหลายพื้นที่ของประเทศ สร้างความสูญเสียทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนกระทบวิถีทางธรรมชาติในหลายมิติ อาทิ ผลผลิตทางการเกษตรและการค้าได้รับความเสียหาย การจ้างงาน ปัญหาหนี้สินและอาชญากรรม ตลอดจน ปัญหาสุขภาพจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และโรคระบาด รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยพบว่า ในช่วงหลังของปี 2556 ปรากฏการณ์เอลนีโญ ได้ส่งผลให้ภาคการเกษตรของไทยที่มีประชากรประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศ และส่วนใหญ่เป็นคนจนที่มีรายได้น้อย ประสบกับปัญหาภัยแล้งที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น การวางระบบเพื่อป้องกัน บรรเทาปัญหาและผลกระทบที่ซ้ำเติมต่อปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิตของประชาชน อันสืบเนื่องมาจากภัยแล้งอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีมาตรการให้ความช่วยเหลือ และสร้างกลไกบูรณาการความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งจากชุมชน ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับประชาชนในการแก้ไขและปรับตัวรองรับปัญหาภัยแล้งอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ครัวเรือนเกษตร: กลุ่มที่ยังมีความเปราะบาง

ปัจจุบันผลผลิตภาคเกษตรมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 8.32 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรยังเป็นภาคที่รองรับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ โดยในปี 2557 มีประชากรภาคเกษตร 22.5 ล้านคน หรือร้อยละ 34.5 ของประชากรทั้งหมด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558) ขณะที่ภาคเกษตรยังมีความเปราะบาง โดย

- **คนจนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร** รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556 พบว่า คนจนมีสัดส่วนร้อยละ 10.94 ผู้อยู่ภาคเกษตรมีสัดส่วนคนจนสูงกว่าสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนอื่น โดยผู้ทำประมง ป่าไม้ มีสัดส่วนคนจนมากที่สุดร้อยละ 35.3 รองลงมาเป็นคนงานเกษตรร้อยละ 26.7 และผู้ถือครองทำการเกษตรร้อยละ 19.8

- **แรงงานมีอายุเฉลี่ยสูงและส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา** ปี 2558 มีแรงงานภาคเกษตร 12.3 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 32.3 ของผู้มีงานทำ มีค่าจ้างเฉลี่ย 5,582 บาท ต่อเดือนต่ำกว่าสาขาอื่นๆ โดยมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 40 ของค่าจ้างเฉลี่ยทุกสาขา เป็นชายร้อยละ 58 มีอายุเฉลี่ย 46 ปี โดยมีอายุ 40 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 69 อยู่ในช่วง 40-59 ปี ร้อยละ 51 และ 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 18 ด้านการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมและต่ำกว่าร้อยละ 72.5 มัธยมศึกษาตอนต้น 13.6 และมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 10.1 ทำให้มีข้อจำกัดในการพัฒนาและรับมือกับความเปลี่ยนแปลง รวมถึงผลกระทบจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ซึ่งจะซ้ำเติมต่อปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิต

ภัยแล้ง: ผลกระทบต่อภาคเกษตร

ภาวะภัยแล้งที่ต่อเนื่องตั้งแต่หลังปี 2556 ถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรโดยน้ำต้นทุนสำหรับฤดูแล้ง

รายได้ประจำเฉลี่ยต่อคนต่อเดือนของประชากร และสัดส่วนคนจน จำแนกตามสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ปี 2556

สถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน	รายได้ประจำ (บาท/คน/เดือน)	สัดส่วนคนจน (%)
ผู้ถือครองทำการเกษตร	6,401	19.82
- เป็นเจ้าของที่ดิน	6,427	19.73
- เช่าที่ดิน	6,274	20.22
ผู้ทำประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ เก็บของป่า บริการเกษตร	4,546	35.26
ผู้ประกอบการธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรมและบริการ	10,851	4.97
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ วิชาการและบริการ	19,062	0.91
คนงานเกษตร	4,219	26.67
คนงานทั่วไป	5,289	17.64
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	7,790	7.78
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและก่อสร้าง	8,098	8.66
ผู้ไม่ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	6,741	13.53
รวม	9,061	10.94

ที่มา: รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556, สศช

โครงสร้างแรงงานเกษตร จำแนกตามอายุ การศึกษา และค่าจ้าง ปี 2558

	2558
จำนวนแรงงานภาคเกษตร (ล้านคน)	12.3
สัดส่วนอายุ (ร้อยละ)	
15-29 ปี	14.8
30-39 ปี	16.2
40-49 ปี	25.8
50-59 ปี	25.5
60 ปีขึ้นไป	17.7
สัดส่วนการศึกษา (ร้อยละ)	
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	72.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	13.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย	10.1
สูงกว่ามัธยมศึกษา	3.5
ค่าจ้างแรงงานเฉลี่ย Q4 (บาท/เดือน)	13,774
ภาคเกษตร	5,582
การผลิต	12,561
ก่อสร้าง	9,888
บริการและอื่นๆ	16,423

ที่มา: รายงานผลการสำรวจภาวะการดำเนินงานของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติประมวลผล โดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง และเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งมีน้ำไหลเข้ามาเติมในเขื่อนน้อยมาก ทำให้สถานการณ์น้ำอยู่ในภาวะวิกฤตตลอดฤดูกาล กรมชลประทานจึงขอความร่วมมือจากเกษตรกรให้งดทำนาปรังในช่วงฤดูแล้ง และชะลอการเพาะปลูกข้าวนาปีเพื่อสำรองน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค รักษาระบบนิเวศ รวมทั้งสำรองไว้ใช้ในกรณีเกิดสถานการณ์ฝนทิ้งช่วงในฤดูฝนถัดไป ส่งผลต่อพื้นที่การเพาะปลูกข้าวมารวม ปี 2557/58 และปี 2558/59 มีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้ ศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาวิกฤตภัยแล้งปี 2559 ระดับชาติ (9 พ.ค. 2559) รายงานว่าตั้งแต่เดือนมกราคม 2558 ถึงปัจจุบัน พื้นที่การเกษตรเสียหายรวม 2.87 ล้านไร่ คิดเป็นปริมาณผลผลิต 6,101,050.38 ตัน มีมูลค่าความเสียหายประมาณ 15,514.65 ล้านบาท

เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศภาคการเกษตร ในปี 2558 หดตัวร้อยละ 3.8 เมื่อเทียบกับปี 2557 (สศช., 2559) ขณะที่ ดัชนีผลผลิตสินค้าเกษตร พบว่า ลดลงอย่างต่อเนื่องเป็น 113.65 ในเดือนมีนาคม 2559 จาก 117.8 และ 119.9 ในเดือนเดียวกันของปี 2558 และปี 2557 ขณะที่ ดัชนีราคาสินค้าเกษตรที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา ลดลงจาก 147.96 ในปี 2557 เป็น 136.33 และ 134.07 ในปี 2558-2559 ตามลำดับ

การจ้างงานในภาคเกษตรลดลง การลดลงของเนื้อที่เพาะปลูกอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการจ้างงานและรายได้ของภาคเกษตร การจ้างงานลดลง 460,000 คน เหลือเพียง 12.27 ล้านคน เมื่อเทียบกับปีก่อนที่มี 12.73 ล้านคน ทำให้เกษตรกรบางส่วนหนึ่งต้องปรับตัวโดยเคลื่อนย้ายไปนอกภาคเกษตร โดยการจ้างงานภาคเกษตรลดลงร้อยละ 3.6 ส่วนการจ้างงานนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.6 อย่างไรก็ตาม การจ้างงานที่เพิ่มขึ้นยังไม่สามารถรองรับแรงงานภาคเกษตรได้ทั้งหมด ทั้งนี้ กลุ่มที่เคลื่อนย้ายออกไปจะมีอายุระหว่าง 15-39 ปี เนื่องจากมีความยืดหยุ่นต่อการปรับตัวมากกว่ากลุ่มสูงวัย

เกษตรกรมีรายได้ลดและหนี้เพิ่ม การลดลงของพื้นที่และผลผลิต และการจ้างงานภาคเกษตรอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อรายได้หนี้สินและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2558 พบว่ารายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.83 จากปี 2556 ขณะที่รายจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 11 และหนี้สินลดลงร้อยละ 3.87 อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนด้านเกษตร ได้แก่ ผู้ถือครองทางการเกษตรทั้งเจ้าของและผู้เช่าผู้ทำประมง ป่าไม้ และคนงานเกษตรมีรายได้ลดลงหรือเพิ่มขึ้นไม่ถึงร้อยละ 1 แต่มีรายจ่ายและหนี้สินเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะผู้ถือครองทางการเกษตรที่เป็นผู้เช่ามีรายจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.46 และมีหนี้สินเพิ่มขึ้นร้อยละ 28.58 ขณะที่คนงานเกษตร

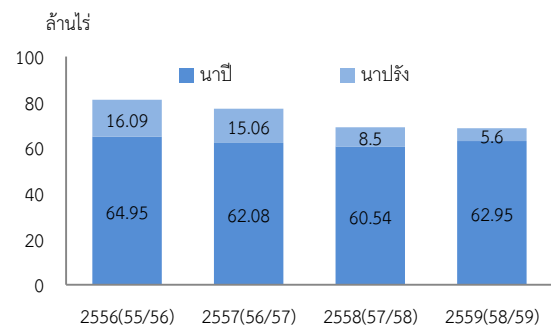
เปรียบเทียบสภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทั่วประเทศ ณ 1 พ.ย. ปี 2555-2559

	หน่วย : ล้าน ลบ.ม.				
	2555	2556	2557	2558	2559 ¹
ปริมาณน้ำในอ่าง (% ต่อความจุ)	52,148 (74%)	53,078 (75%)	45,155 (64%)	41,105 (58%)	32,476 (46%)
น้ำใช้การได้จริง (% ต่อความจุ)	28,649 (41%)	29,575 (42%)	21,652 (31%)	17,602 (25%)	8,973 (13%)
ปริมาณน้ำไหลเข้าสะสม	36,960	38,819	27,191	21,602	1,543
ปริมาณน้ำระบายสะสม	42,551	30,709	30,485	21,948	7,199

หมายเหตุ: ¹ ข้อมูล ณ 1 ม.ค.-30 เมษายน 2559

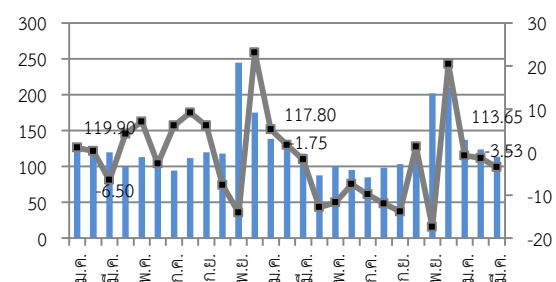
ที่มา: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน)

พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีและข้าวนาปรัง ปี 2556-2559

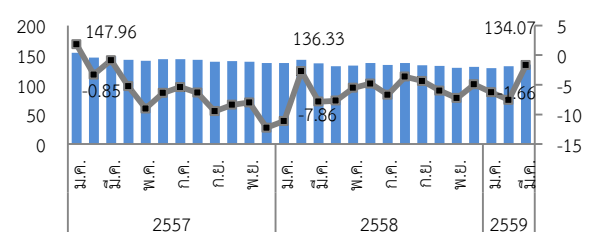


ที่มา: สำนักเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ปี 2559 ศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาวิกฤตภัยแล้งปี 2558/59

ดัชนีผลผลิตสินค้าเกษตร ม.ค.57-มี.ค.59



ดัชนีราคาสินค้าเกษตรที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา ม.ค.57-มี.ค.59



ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

มีหนี้สินเพิ่มถึงร้อยละ 40.28 ในช่วงปี 2555-2557 รายได้ที่มาจากการทำการเกษตรมีอัตราการขยายตัวที่เป็นลบอย่างต่อเนื่องเป็นผลมาจากแรงกดดันด้านราคา และภาวะภัยแล้งที่รุนแรงได้สร้างความเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร

มาตรการแก้ไขปัญหามาตรการและจัดการผลกระทบจากภัยแล้ง

การแก้ไขปัญหามาตรการและจัดการผลกระทบจากภัยแล้งในช่วงปี 2557-2559 รัฐมีแนวทางและมาตรการหลักดังนี้

(1) การป้องกันความเสี่ยงก่อนจะเกิดขึ้น ได้แก่ การให้ข้อมูลความรู้สถานการณ์น้ำเพื่อให้เกษตรกรเข้าใจและเตรียมตัวโดยลดการปลูกข้าวนาปรังและชะลอการปลูกข้าวนาปีเพื่อลดความเสียหาย รวมทั้งผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วนใช้อย่างประหยัดการจัดเตรียมแหล่งน้ำกักเก็บน้ำโดยการขุดลอกแหล่งน้ำ ขุดสระน้ำในไร่นา และการพัฒนาแหล่งน้ำบาดาลโครงการประกันภัยข้าวนาปี และการบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น

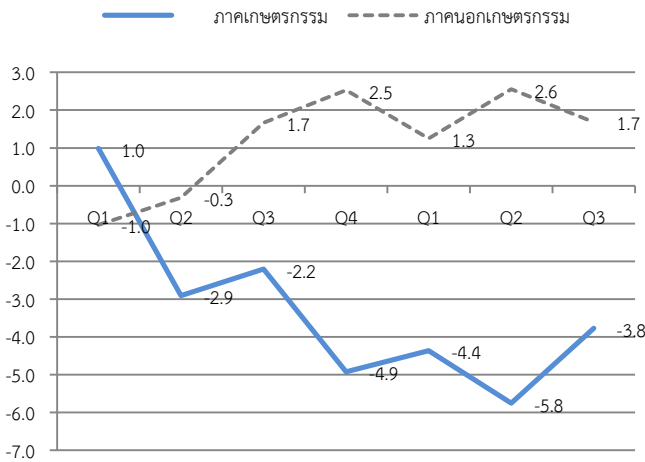
(2) การช่วยเหลือเพื่อบรรเทาผลกระทบ ได้แก่ การแจกจ่ายน้ำ จัดหาเครื่องสูบน้ำ การให้เงินชดเชยรายได้แก่เกษตรกรที่ได้ผลกระทบไร่ละ 1,000 บาท ลดค่าใช้จ่ายทั้งในด้านต้นทุนการผลิตและค่าครองชีพ อาทิ ยกเว้นการเก็บค่าเช่าที่ดิน ลดดอกเบี้ยค่าเช่าซื้อที่ดิน ผ่อนผันหรือขยายระยะเวลาการชำระหนี้ และลดค่าครองชีพภายใต้โครงการ “ธงฟ้า ช่วยภัยแล้ง” การให้สินเชื่อเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายฉุกเฉินจำเป็น การเสริมสร้างสุขภาพและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นผลกระทบจากภัยแล้ง การจ้างงานเพื่อสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร

(3) การสนับสนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหามาตรการ ได้แก่ การอบรมและสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อปรับเปลี่ยนอาชีพอื่นทั้งด้านเกษตรและนอกเกษตร การจ้างงานแรงงานเกษตร การให้สินเชื่อเพื่อการผลิตและการพัฒนาการผลิตที่เหมาะสม อาทิ การให้สินเชื่อเพื่อการปรับปรุงระบบส่งน้ำ การทำระบบน้ำหยด การซื้อแม่พันธุ์โคกระบือ การขุดบ่อปลา เป็นต้น โครงการสินเชื่อ 1 ตำบล 1 SME เกษตร โครงการชุมชนปรับเปลี่ยนการผลิตสู่วิถีเกษตรภัยแล้ง การอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิต การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการแก้ไขปัญหา

การปรับตัวของภาคเกษตรและชุมชนและแนวทางพลิกวิกฤตเป็นโอกาส

แม้ภาวะภัยแล้งจะก่อให้เกิดผลกระทบทางลบแต่ในด้านบวกก่อให้เกิดการปรับตัวและการพัฒนาซึ่งครอบคลุมไปถึงการยกระดับศักยภาพในการผลิตเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนได้มีแนวทางในการดำเนินงานแก้ไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ให้สอดคล้องกับชุมชน/

อัตราการจ้างงานภาคเกษตรในช่วง ปี 2556-2558



ที่มา: รายงานผลการสำรวจภาวะการจ้างงานของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติประมวลผลโดยสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

เปรียบเทียบรายได้ รายจ่าย หนี้สินครัวเรือน จำแนกตามสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2556 และปี 2558

สถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน	ปี 2556			ปี 2558			% เปลี่ยนแปลง		
	รายได้	รายจ่าย	หนี้สิน	รายได้	รายจ่าย	หนี้สิน			
รวม	25,194	19,061	163,087	26,915	21,157	156,770	6.83	11.00	-3.87
ผู้ถือครองทางการเกษตร(เจ้าของ)	21,449	15,458	118,512	21,179	16,649	136,534	-1.26	7.70	15.21
ผู้ถือครองทางการเกษตร(เช่าทำฟาร์ม)	21,697	14,545	147,498	21,903	16,357	189,660	0.95	12.46	28.58
ผู้ทำประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ เก็บของป่า บริการเกษตร	14,210	10,474	60,207	13,410	10,829	64,165	-5.63	3.39	6.57
ผู้ประกอบการธุรกิจการค้า อุตสาหกรรมและบริการ	33,882	23,019	239,659	34,438	24,652	218,340	1.64	7.09	-8.90
ผู้ประกอบการวิชาชีพวิชาการและนักบริหาร	56,037	38,972	546,174	56,633	40,624	422,243	1.06	4.24	-22.69
คนงานเกษตร	13,915	12,384	42,613	13,921	13,009	59,778	0.04	5.05	40.28
คนงานทั่วไป	16,265	13,897	62,746	16,701	14,246	40,406	2.68	2.51	-35.60
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	22,345	18,753	126,833	25,661	21,637	137,812	14.84	15.38	8.66
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและก่อสร้าง	22,513	18,554	101,575	22,334	19,032	95,755	-0.80	2.58	-5.73
ผู้ไม่ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	14,971	13,353	61,788	17,413	15,259	67,868	16.31	14.27	9.84

ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ท้องถิ่น โดยวางระบบน้ำที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำ วิธีการรักษา และกักเก็บน้ำ การปรับปรุงพัฒนาแหล่งน้ำและระบบส่งจ่าย เช่น การสร้างแหล่งน้ำในไร่นา การสร้างฝายชะลอน้ำ ฯลฯ รวมทั้งแก้ไข ปัญหาความขัดแย้ง (2) การเลื่อนเวลาการเพาะปลูก และให้ไป ปลูกพืชใช้น้ำน้อย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนเทคนิคหรือวิธีการ ผลิต เช่น การปลูกพืชไร่ดิน การปลูกพืชน้ำหยด การปรับเปลี่ยน พันธุ์ข้าวที่ใช้น้ำน้อย ฯลฯ (3) การแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างรายได้ เสริม และ (4) การปรับปรุงดิน อนุรักษ์ป่า และสิ่งแวดล้อมเพื่อลด ผลกระทบจากภัยพิบัติและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

แม้จะมีเกษตรกรจำนวนหนึ่งที่สามารถปรับตัวได้ แต่ยังมี เกษตรกรอีกจำนวนมากที่ยังต้องการการส่งเสริมและสนับสนุน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การต้องการความช่วยเหลือ ที่สำคัญ ได้แก่ ด้านรายได้เสริม ผลสำรวจของธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์ (2559) พบว่ามาตรการที่เกษตรกร ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ การรวมกลุ่มสร้างอาชีพเสริมในชุมชน การสนับสนุนด้าน การตลาดรองรับการทำอาชีพเสริม และการให้ความรู้การผลิต และการแปรรูปสินค้าเพื่อสร้างรายได้เสริม

แนวทางการแก้ไขปัญหากลุ่มเกษตรกรรายย่อยจึงควรครอบคลุม ทั้งการแก้ไขปัญหาละเอียด พัฒนาศักยภาพภาคเกษตรและ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ระยะสั้น

- **การแก้ไขปัญหาละเอียด** โดยการกำหนด โครงการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่มีลักษณะยี่ดหุ่ย เน้นให้ สามารถปรับโครงการให้สอดคล้องกับช่วงเวลา พื้นที่ การเข้าถึง ของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ การให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เกษตรกรถึงความเสี่ยงในการลงทุนการผลิตเพื่อลด โอกาสการขาดทุน ตลอดจนสนับสนุนพื้นที่ในการวางแผน การปรับตัวควบคู่กับการสนับสนุนแหล่งเงินทุนเพื่อลดความเสี่ยง จากการขาดทุนและปัญหานี้ของเกษตรกร

- **การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนอย่างเป็น ระบบในการบริหารจัดการน้ำ** โดยการสร้างความตระหนักรู้ถึง ผลกระทบจากภาวะภัยแล้งหรือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น การสร้าง ความร่วมมือและสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีการใช้น้ำโดยยึดหลัก 3 R (Reduce, Reuse, Recycle) การผลักดันแนวทางการใช้น้ำ ภาคอุตสาหกรรมอย่างมีคุณภาพ อาทิ ทำ Water Footprint การนำน้ำทิ้งมาบำบัด โดยการออกกฎระเบียบเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ ภาคธุรกิจร่วมแก้ไขปัญหานี้ อาทิ หาแหล่งทุน หรือสนับสนุนด้าน วิชาการ ตลอดจนร่วมส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่จะ เป็นการแก้ไขปัญหาละเอียดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศอย่างยั่งยืน

มาตรการแก้ไขปัญหาละเอียด ปี 2557/58

- มาตรการแก้ไขปัญหาละเอียดผลกระทบจากภัยแล้ง (จ้างงานและพัฒนาแหล่งน้ำ วงเงิน 1,606.62 ล้านบาท)
- โครงการสร้างรายได้และพัฒนากิจกรรมกลุ่มชนเพื่อบรรเทาปัญหาละเอียด (ตำบลละ 1 ล้านบาท) วงเงิน 3,051 ล้านบาท
- มาตรการช่วยเหลือผลกระทบภัยแล้ง วงเงิน 1,583.41 ล้านบาท

นอกจากนี้ ยังมีมาตรการทางอ้อมที่ช่วยลดผลกระทบ ได้แก่ โครงการ ประกันภัยข้าวนาปี ลดดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการผลิตแก่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี ขาดรายได้เกษตรกรผลิตข้าวไร่ละ 1,000 บาท ขาดรายได้ดอกเบี้ยให้ ผู้ประกอบการเก็บสต็อกข้าว สินเชื่อเพื่อรวบรวมข้าวและสร้างมูลค่าเพิ่มโดย

มาตรการแก้ไขปัญหาละเอียด ปี 2558/59 (8 มาตรการหลัก งบประมาณ 15,458.31 ล้านบาท)

- มาตรการส่งเสริมความรู้และการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน ได้แก่ การสร้างรายได้จากการส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้ง ปศุสัตว์ ประมง และลดค่าครองชีพ เป็นต้น
- มาตรการชะลอหรือขยายระยะเวลาชำระหนี้ที่เกษตรกรมีภาระหนี้กับสถาบันการเงิน ได้แก่ ลดหรือยกเว้นการเก็บค่าเช่า สินเชื่อเพื่อปรับปรุงระบบการผลิต สินเชื่อเพื่อสร้างงานในชุมชน ขาดรายได้ดอกเบี้ยให้เกษตรกร/กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ
- มาตรการจ้างงานเพื่อสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร
- มาตรการเสนอโครงการพัฒนาอาชีพตามความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อบรรเทาผลกระทบภัยแล้ง
- มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ อาทิ ส่งเสริมการปลูกข้าวโดยวิธีเปียกสลับแห้ง
- มาตรการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน อาทิ ฝนหลวง พัฒนาแหล่งน้ำบาดาลช่วยเหลือจัดหาพื้นที่น้ำใช้ แก้มลิงกักเก็บน้ำ ฯลฯ
- มาตรการเสริมสร้างสุขภาพและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- มาตรการสนับสนุนอื่นๆ อาทิ การอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิต บริการข้อมูลและ บริการภาครัฐ โครงการสินเชื่อ 1 ตำบล 1 SME เกษตรเพื่อสร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรไทยโครงการชุมชนปรับเปลี่ยนการผลิตสู่วิถีเกษตรยั่งยืน

มาตรการทางอ้อม ได้แก่ โครงการตามมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรและ รักษาเสถียรภาพราคาข้าวปีการผลิต 2558/59 ได้แก่ ลดดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับ เกษตรกรผู้ปลูกข้าว สินเชื่อเพื่อรวบรวมข้าวและสร้างมูลค่าเพิ่มโดยสถาบัน เกษตรกร สินเชื่อชะลอการขายข้าวเปลือกเงินขาดดอกเบี้ยให้ผู้ประกอบการค้า ข้าวในการเก็บสต็อก ฯลฯ

ที่มา: ศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาละเอียดภัยแล้ง ปี 2558/59 ระดับชาติ (ศก.กช.)

ระยะกลาง/ยาว

- การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศในระยะยาว โดยการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ๆ ในด้านการผลิตระหว่างกลุ่มเกษตรกรให้เกิดความรู้และขยายเทคนิควิธีการผลิตใหม่ๆ เพิ่มการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตในภาคเกษตรสำหรับพื้นที่ประสบภัยแล้งซ้ำซาก การปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรให้มีศักยภาพเพียงพอเพื่อรองรับปัจจัยเสี่ยง อาทิ การทำเกษตรแนวใหม่แบบผสมผสานเพื่อกระจายความเสี่ยง การผลิตแปลงใหญ่ผ่านระบบการจ้างผลิตระหว่างรัฐกับชุมชนหรือเกษตรกร รวมทั้งสนับสนุนเกษตรกรก้าวหน้า (smart farmer) ที่มีการใช้เทคนิคและวิธีการเพาะปลูกเพื่อเป็นต้นแบบและสร้างความเชื่อมโยงการผลิตกับเกษตรกรรายย่อยให้เกิดการจ้างงานในชุมชนและมีความสามารถในการแข่งขัน

- การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยบูรณาการงานที่สัมพันธ์กับระบบน้ำ มีกลไกในการบริหารจัดการเพื่อป้องกันการเกิดภัยแล้ง รวมทั้งวางแผนรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมอย่างเป็นระบบทั้งสร้างโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การปรับปรุงแบบ/เทคนิคในการประกอบอาชีพ เพื่อลดทอนภาวะเปราะบางต่อผลกระทบหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

กรณีศึกษาชุมชนที่มีการปรับตัวจากภัยแล้ง

กลุ่มแม่สอนหมู่ใหญ่ร่วมใจพัฒนา อ.ลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรในชุมชนหลังเผชิญภาวะภัยแล้งและราคาสินค้าตกต่ำ จึงหันไปปลูกพืชใช้น้ำน้อยซึ่งเผชิญปัญหาแมลงศัตรูพืช เชื้อรา ในช่วงต้น จึงได้มีการพัฒนาวิธีการผลิตเป็นการปลูกแบบระบบปิดในโรงเรือน และใช้ระบบน้ำหยดทำให้สามารถควบคุมคุณภาพผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด รวมทั้งเตรียมศึกษาเพื่อแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนแหล่งเงินทุนจาก ธ.ก.ส.ภายใต้โครงการ 1 ตำบล 1 SME เกษตรเพื่อการผลิตทางการเกษตรรูปแบบใหม่

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

เครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม (มุกดาหาร อำนาจเจริญ ยโสธรและร้อยเอ็ด) เป็นชุมชนที่มีการปรับตัวโดยการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพอยู่ร่วมกับภัยแล้ง อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับปรุงพันธุ์ข้าวทนแล้ง ผลผลิตสูง จัดการพันธุ์ข้าวเข้ากับระบบน้ำในไร่นา รวมถึงจัดการนวัตกรรมการเชื่อมโยงงานวิจัยชุมชนเข้ากับการจัดการไร่นาและการตลาดรองรับภัยแล้ง

กุลวดี แก่นสันติสุขมงคลและคณะ, มหาวิทยาลัยมหิดล

กลุ่มองค์กรชาวบ้านบัวใหญ่-บัวลาย จ.นครราชสีมา ปรับตัวโดยเน้นการขุดบ่อ-สระน้ำ เพื่อเป็นแหล่งสำรอง โดยศึกษาทดลองการออกแบบแหล่งน้ำให้เพียงพอสำหรับการตกกล้าข้าว โดยออกแบบสระน้ำ 3 รูปแบบ คือ สระสองระดับ สระแบบหลุมตักน้ำ และสระแบบฝาย

มูลนิธิชีวิตไทย